

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет філології та журналістики
Кафедра полоністики і перекладу

СИЛАБУС
вибіркової навчальної дисципліни
«Місто як текст у польській літературі»
підготовки БАКАЛАВРА

Луцьк – 2021

**Силабус навчальної дисципліни «Місто як текст у польській літературі»
підготовки бакалавра.**

Розробник: Оляндер Луїза Костянтинівна, професор кафедри полоністики і перекладу,
доктор філологічних наук, професор .

**Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри полоністики і
перекладу**
протокол № 1 від 27 серпня 2021 року

Завідувач кафедри:

(проф. Сухарєва С.В.)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	Бакалавр	Вибіркова навчальна дисципліна
150 год. / 5 кредитів		Рік навчання 4
		Семестр 8
ІНДЗ немає		Лекції 38 год.
		Практичні 22 год.
		Лабораторні
		Самостійна робота 78 год.
		Консультації 12 год.
	Форма контролю: <u>залік</u> (8 сем.)	
Мова навчання	Українська та польська	

2. Інформація про викладача

Оляндер Луїза Костянтинівна

Доктор філологічних наук

Професор

Професор кафедри полоністики і перекладу

+380685643535, olk32@ukr.net<mailto:vyshnevaska.oksana@vnu.edu.ua>

Дні занять:

3. Опис навчальної дисципліни

1. Анотація курсу. Навчальний курс «Місто як текст у польській літературі»

є вибірконим теоретичним та історико-літературним курсом, який вивчається студентами на четвертому курсі. Основними формами навчання є лекційні та практичні заняття. Курс спрямований на формування у студентів цілісного уявлення про філософські та художньо-філософські концепції сприйняття міста в польській науці та красному письменстві і спрямований на засвоєння студентами поглядів письменників на місто та на його роль у житті народу, виражених ними у польській літературі. Літературознавчий аналіз художніх текстів з позицій різних методологій сприятиме формуванню у студентів філософських та художньо-філософських уявлень, оригінального мислення, вміння оцінювати набутий досвід та теоретичні знання, аргументовано відстоювати свою точку зору.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Місто як текст у польській літературі»

– допомогти студентові глибше зрозуміти створення через поетику образу міста на різних етапах розвитку польського літературного процесу.

Основними завданнями навчальної дисципліни «Місто як текст у польській літературі»

є:

– вміння аналізувати концептуальні засади, дослідницькі методи і термінологічний апарат у літературознавстві;

– формувати навички аналізу текстів польської літератури крізь призму філософської, історичної та художньо-філософської проблематики;

– осмислювати тексти сучасної польської прози в ракурсі художньо-філософських концепцій міста в житті народу;

– з'ясовувати специфіку способів образотворення міста і специфіки індивідуального письма під час створення образу міста, характеризуючи його топос і змінність у часі;

– розкривати вагомість письменницького внеску у розвиток національних та індивідуальних художньо-філософських поглядів на роль міста у житті держави і окремої людини.

– збагачувати лексикон;

– формувати навички самостійної роботи і наукової творчості.

3. Результати навчання (компетентності):

Загальні компетентності:

Здатність учитися і опановувати нові знання.

Здатність спілкуватися іноземними мовами, працювати в міжнародному контексті, пропагувати культурні цінності світового значення.

Знання та розуміння предметної галузі, здатність здійснювати професійну діяльність.

Здатність виявляти, ставити проблеми та знаходити шляхи їхнього вирішення.

Фахові компетентності:

Здатність здійснювати пошук інформації, об'єктивно її оцінювати, обробляти з метою використання під час аналізу філологічних явищ, історико-культурних реалій, послуговуючись сучасними інформаційними та комунікаційними технологіями.

Здатність використовувати у професійній роботі знання про світовий літературний процес загалом, польський зокрема, їхній зв'язок з мистецтвом, реалізацію у перекладах.

Здатність оперувати в освітній та дослідницькій роботі спеціальною термінологією, категоріями й поняттями у процесі інтерпретації реалій історико-культурного процесу, порівняння і зіставлення літературних явищ.

Здатність демонструвати безпосередню приналежність до слов'янського літературо- та мовно-культурного простору, послуговуючись знаннями національних мов та літератур, історико-культурних процесів, зокрема філософських та художньо-філософських уявлень про місто, осмислень його феноменальності, усвідомлювати особливості його розвитку та ролі у створенні концептуальної картині світу слов'ян загалом, поляків зокрема.

Здатність дотримуватись в професійній та дослідницькій роботі, у громадському житті принципів толерантності, доброчесності, відповідальності.

Програмні навчальні результати:

Популяризує світові та національні філософські та художньо-філософські погляди на любов як найвищу цінність.

Проявляє самостійність і відповідальність у професійній та дослідницькій роботі, здатність працювати у команді, дотримуватись етичних принципів і засад академічної доброчесності.

Ефективно працює з інформацією з різних джерел: добирає потрібні відомості, критично аналізує й інтерпретує їх, впорядковує, класифікує й систематизує.

Володіє відомостями щодо різноманітних мовно-літературних і суспільно-історичних явищ та процесів, оперує базисними філологічними, світоглядними поняттями, розуміє специфіку сучасних гуманітарних знань, презентує їх у результатах своєї професійної діяльності.

Здійснює порівняльний аналіз мовно-літературних явищ, базуючись на знаннях про мову як особливу знакову систему, літературу як мистецтво художнього слова.

Знає тенденції розвитку польського літературного процесу, розрізняє епохи (періоди), напрями, течії, жанри, стилі, визначає взаємовплив, має уявлення про художньо-філософське осмислення любові як цінності і способи їх вираження у різні періоди літературного процесу.

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ.	Сам. роб.	Конс.	*Форма контролю/Бали
Змістовий модуль 1. Місто в польській літературі						
Тема 1. Вступ. Тема, мета та завдання курсу. Епистема як безконечне поле (М. Фуко). Місто як феноменальне утворення та його словарне визначення. Реальне, текстові і метатекстові простори. Топос міста. Теорія знака: місто – текст, що вимагає прочитання. «Місто як ім'я, місто як простір, місто як час» (Ю. Лотман)	10	2		4		Т – 1
Тема 2. Місто як текст у польській літературі. Торос міста. Ракурси бачення та зображення: історичний, ліричний, автобіографічний, психолого-педагогічний, мистецький, археологічний тощо. Історія виникнення польських міст	10	2	2	4	2	ДС – 2
Тема 3. Краків як місто-символ польської державності.	8	2		4		

Невербальна мова Кракова як вираз його буття. Архітектура та її формуюча психіку роль. Пам'ятники. Німецький та польський скульптор Veit Stoß (пол. Wit Stwosz (1447 або 1448 – 1533) Вівтар Святої Марії у Маріяцькій базиліці Діви Марії.. Вівтарна картина (1477 і 1489) Німецького та польського скульптора Вайта Стоса (Veit Stoß), пол. <i>Wima Stwośa</i> (Wit Stwosz, (1447 або 1448 – 1533).						
Тема 4 Краківські Костьоли. Площа Ринок та її розвиток з 1257 – XIX ст. Збережені ознаки архітектури епохи Відродження, аттики, портали, галереї внутрішніх дворів.	10	2	2	4	2	ДС – 2 Т – 1
Тема 5. Вавель як образ-символ польської державності. Несбережений Вавель. Найдавніші споруди Вавельського пагорба у Кракові <i>Rotunda Najświętszej Marii Panny, Rotunda św. Feliksa i Adaukta</i> та ін.	10	2		4	2	
Тема 6. Створення образу Кракова у живопису. Галерея польського мистецтва як візуальна енциклопедія Кракова.	10	2	2	4		ДС – 2 Т – 1
Тема 7. Краків у творчості М. Конопницької («Na Wawelu», 1873, «Grunwald», «Czcigodnemu» J. I. Kraszewskiemu», «Kraków», 1879, «Nad mogiłą. Pamięci J. I. Kraszewskiemu», 1887)	10	2	2	4	2	ДС – 2 Т – 1

<p>Тема 8. Вавель у життєтворчості Ст. Виспянського. Краків як улюблене місто Ст. Виспянського («O kocham Krakow...»)</p>	10	2		4	2	ДС – 4 Т – 2
<p>Тема 9. Вирішальна роль Кракова у творчості Ст. Виспянського. Образ Вавеля Внесок Ст. Виспянського у розвиток міста: фрески, театр, драма «Kazimierz Wielki». Участь Ст. Виспянського та польського художника Ю. Мехоффера під керівництвом Яна Матейка у розписі Мар'яцького костелу.</p>	10	2	2	4		ДС – 2 Т – 1
<p>Тема 10. Варшава як місто зосередженості минулого, сьогоденного та майбутнього держави.</p>	6	2		4		
<p>Тема 11. Музикальна Варшава. Національна філармонія в Варшаві (1901). Teatr Wielki w Warszawie. Фредерік Шопен як один з символів Польщі. Музичний університет імені Фредеріка Шопена. Академічна музика. Шопен. Музей Фредеріка Шопена (1954 р.) Музичні лавки Шопена – увічнення Року композитора (2010 р.). Естрадна музика. Пісні, присвячені Варшаві. Тема Варшави у сучасній естрадній музиці (М. Гашинський. «Sen o Warszawie»).</p>	8	2	2	4		ДС – 2 Т – 1

<p>Тема 12. Варшава в польській прозі. Образ Варшави в романі Б. Пруса «Lalka». Панорама життя Варшави в 1878-1879 та історія трьох поколінь польських ідеалістів у романі Б. Пруса «Lalka». Екранізація роману в однойменному фільмі Войцеха Єжи Хаса (1968). Широка картина життя Варшави у телевізійному серіал, знятого за романом «Lalka» (Польща, 1977).</p>	6	2	2	8		
<p>Тема 13. Варшава в польській поезії К. К. Baczyńskiego («Warszawa», 1946), Т. Gajcy (Śpiew murów), К. Галчинського («Warszawa», 1950, «Wieniec dla Warszawy», 1951), Б. Лесьмян («Noc listopadowa», 1920), Ю. Слонимського («Wiosna warszawska», 1941, «Pieśń o Janusze Korczaku», 1943, «Rozmowa z rodakiem»), Ю. Тувіма («Prośba», 1913)б «Bal w Operze», «Warszawie», 1920), «Pogrzeb prezydenta Narutowicza», 1926, «Ad Urbe Candita», 1949, «Warszawie w roku 2000», 1946, «W-wa», 1952) и др. Психологічний вимір вірша Ю. Тувіма «Ab urbe condita».</p>	10	2	2	6	2	ДС – 2 Т – 2
<p>Тема 14. Варшава 1939–1944 рр. у щоденниках З. Налковської і Я. Івшкевича. Картини Варшавського гетто. Злочин нацистів у книзі С. Віннік «Dzieci z Powiaka»</p>	4	2	2			ДС – 2 Т – 2
<p>Тема» 15. Варшава у творчості» М. Домбровської. «Dzienniki» М. Домбровської як документ епохи. Специфіка їхнього створення.</p>	6	2		6		ДС – 2

Тема 16. Варшавське повстання в романах К. Брандиса «Нескорене місто» (1946) та «Людина не вмирає» (1951). Варшавське повстання у прозі польських письменників: роман Wiadysiawa Zambrzyckiego «Kwarta Boich Pomyleccyw» (1959), у творі Мирона Бялошевського (1922–1983) « <i>Pamiętnik z powstania warszawskiego</i> » (1970) та ін.	6	2		4		T – 2
Тема 17. Люблін в історії Польщі і красному письменстві. Люблін. Зб. <i>Stare kamienie</i> Творчість F. Arnsztajnowej та трагічна доля поетеси.	6	2	2	2		
Тема 18. Люблін у творчості Ю. Чеховича: ракурс, зміст і поетика.	4	2		4		ДС – 2 Т – 2
Тема 19. Лодзь: історія міста. Лодзь у творчості Ю. Тувіма.	6	2	2	4		
Модульна контрольна робота						60
Разом за модулем	150	38	22	78	12	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, Т – тести, ІНДЗ – індивідуальне завдання.

5. Завдання для самостійного опрацювання

Самостійна робота студентів включає підготовку до практичних занять, яка передбачає, зокрема, виконання системи вправ практичного характеру.

Ефективність самостійної роботи студента викладач виявляє на практичних заняттях, під час тематичного тестування і відбиває в загальній оцінці за тему.

Зміст самостійної роботи студентів

№ з/п	Тема
1	Тема 1. Законспектувати твір и скласти тези на тему: «Місто і час через призму концептуальних положень Ю. Ломана».
2.	Тема 2. Підготуватись до співбесіди за темою: «Місто за визначенням Ю. Лотмана».
3	Тема 3. Розкрити в тезах тему: «Краків у містечтві Ст. Виспянського: вітражі у Костелі францисканців (композиції: «Блаженна Саломея», «Рани Св. Св.

	<u>Франциска</u> », «Бог-отець»»
4	Тема 4. Проаналізувати через поетику вірш Б. Лесьмяна «Noc listopadowa»
5	Тема 5. Тема Проаналізувати через поетику вірш Ю. Тувіма «Prośba» (1913), довести у якій спосіб реалізується тема Варшави: «Czyż nie jest to najdziwniejsze i najpiękniejsze miasto na świecie?»
6	Тема 6. Підготувати доповідь на тему: «Архітектура Кракова в історичному розвитку»
7	Підготуватись до диспуту на тему: «Місто Варшава у живопису, музиці та кіно».
8	Дати відповідь на питання: Чому сценарій екранізації роману М. Домбровської «Nose i dnie» (реж. Ежи Антчак) побудовано як спомин?
9	Охарактеризувати проблематику и майстерність

6. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента:

Всі студенти повинні відвідувати лекції й практичні заняття. У разі непередбачених ситуацій інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У такому випадку студенти мають самостійно опрацювати пропущений матеріал і вчасно подати його на перевірку. За об'єктивних причин (наприклад, карантинні обмеження) навчання може відбуватись онлайн.

Під час лекцій та практичних занять студент не повинен займатися іншими справами, користуватися мобільним телефоном без потреби.

Політика щодо академічної доброчесності відповідно Кодексу академічної доброчесності:

Під час проведення контрольних робіт забороняється користуватися мобільними пристроями. Списані роботи не будуть зараховані. Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час онлайн тестування та підготовки практичних завдань під час заняття.

Контрольні роботи студентів мають бути їхніми оригінальними дослідженнями, не містити плагіату. Всі запозичення та цитування потрібно відповідно оформити. Відсутність посилань на використані джерела, списування та інші нехтування академічною доброчесністю є неприпустимими.

Політика щодо дедлайнів та перескладання:

Всі види робіт потрібно здавати у визначений термін. Якщо студент без поважної причини порушує термін здачі, оцінка може бути знижена на 50 % від максимальної кількості балів, передбачених за виконання роботи. Перескладання модулів відбувається лише за наявності поважних причин.

*Під час вивчення вибіркового курсу визнаються результати навчання, отримані в неформальній (професійні курси/тренінги, онлайн-освіта, стажування тощо) та/або інформальній освіті, які за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають вибіркового курсу як в цілому, так і його окремим модулям, темі (темам), що передбачені цим силабусом. Деталі щодо процедури зарахування результатів подані подані за посиланням.

7. Підсумковий контроль

Формою підсумкового семестрового контролю є залік.

Достатньою для заліку кількістю набраних за всі види запланованих робіт є 60 балів. Якщо студент задоволений набраною ним кількістю балів, необхідною для заліку, то залік складати не потрібно (викладач автоматично переносить бали з журналу у відомість та залікову книжку студента).

У разі незадовільної підсумкової оцінки або за бажанням підвищити рейтинг студент може дібрати бали, виконавши певний вид робіт (наприклад, скласти або перескласти одну з тем, написавши тест, аналітичну записку, есе тощо).

Програма підготовки до підсумкового контролю

1. Історія виникнення польських міст.
2. Історія виникнення Кракова.
3. Пам'ятники Кракова
4. Формуюча особистість роль Кракова у життєтворчості Ст. Виспянського.
5. Вавель у творчості Ст. Виспянського.
6. Фрескі Ст. Виспянського та їхня своєрідність.
7. Образ окупованої Варшава» у романі-епопеї Я. Івашкевича. «Siawa i chwaia».
8. Варшавське повстання романах К. Брандиса «Нескорене місто» (1946)та «Людина не вмирає» (1951): новаторські підходи т недоліки.
9. Варшавське повстання в романі Władysława Zambrzyckiego «Kwatera Woźch Pomyleńców» (1959): об'єктивність відтворення подій.
10. Варшавське повстання у документальному творі Мирона Бялошевського (1922–1983) «Pamiętnik z powstania warszawskiego» (1970): концептуальність і новаторство.
11. Специфіка архітектури Краківських Костьолів.
12. Площа Ринок та її розвиток з 1257 – XIX ст. у мистецтві.
13. Суворий образ Варшави під час повстання у віршах К. Baczyńskiego («Warszawa», 1946), T. Gajcy (Śpiew murów).
14. Поетика вірша Б. Лесьмянв «Noc listopadowa», 1920.
15. Багатовимірність образу Варшави в поезії Ю. Слонимського.
16. Заголовки віршів Ю. Слонимського «Wiosna warszawska», «Pieśń o Janusze Korczaku», «Rozmowa z rodakiem» як претекст.
17. Інтонційний вірш К. Галчинського: «Warszawa», 1950, «Wieniec dla Warszawy» – та способ його втілення.
18. Разінобівчна Варшава в поезії Ю. Тувіма: «Bal w Operze», «Warszawie», 1920), «Pogrzeb prezydenta Narutowicza», 1926, «Ad Urbe Candita», 1949, «Warszawie w roku 2000», 1946, «W-wa», 1952) и др.
19. Психологічний вимір вірша Ю. Тувіма «Ab urbe condita».
20. Варшава і варшав'яни в умовах нацистської окупації 1939–1944 рр. у щоденниках З. Налковської.
21. Трагедія єврейського гетто у щоденниках З. Налковської та Я. Івшкевича
22. Злочин нацистів у книзі С. Віннік «Dzieci z Powiaka».
23. Варшава у творчості» М. Домбровської: «Dzienniki» М. Домбровської як документ епохи. Специфіка їхнього створення.
24. Люблін у дзеркалі поезії F. Arnsztajnowej і Ю. Чеховича.
25. Ліричний образ Лодзі у творчості Ю. Тувіма.

8. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 – 81	Добре
67 – 74	Задовільно
60 – 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Художні тексти

1. Гомбрович В. Щоденник: У 3-т. / Пер. з польск. Р. Харчук. К. : Основи, 1999. Т. 1. 1953–1956. 414 с.
2. Польський літературний вітраж / Переклади Анатолія Глушака. *Одеса: Видавництво Маяк, 2007. с. 21.*
3. Arnsztajnowa Franciszka, Czechowicz Józef. Stare kamienie. *Lublin (1934)* [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/Content/20798/Stare%20kamienie.pdf>
4. Dąbrowska M. *Dzienniki. Warszawa : Czytelnik, 1996*
5. Foltyniak Anna. Zapis i niewypowiedziane. Milczenie i rozpacz w *Dziennikach* Zofii Nałkowskiej / Anna Foltyniak. – Kraków : Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych “Uniwersitas”, 2004. – 186 s. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://rcin.org.pl/Content/51039/WA248_67831_P-I-2524_foltyniak-zapis.pdf
6. http://rcin.org.pl/Content/51039/WA248_67831_P-I-2524_foltyniak-zapis.pdf
7. Gałczyński K. I. *Poezje. Warszawa Warszawa : Warszawa : Czytelnik, 1976.*
8. Iwaszkiewicz Jarosław. *Dzienniki 1911–1955 . Warszawa : Czytelnik, 2008.*
9. Naikowska Zofia. *Dzienniki. 1939-1944 / Zofia Naikowska. Warszawa : Czytelnik, 1996. T. V. 703 s.*
10. Pawlikowska-Jasnorzewska Maria. Zielone miasto (Wiersz o Krakowie) [Електронний ресурс] Режим доступу: https://poezja.org/wz/Pawlikowska-Jasnorzewska_Maria/23518/Zielone_miasto_Wiersz_o_Krakowie
11. Skowroński J. *Kraków cesarsko-królewski, Galaktyka, 2004. 162 s.*
12. Słonimski Antoni. *Poezje. Warszawa : Czytelnik, 1955.*
13. Święch Jerzy. *Literatura polska w latach II wojny światowej. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 587 s.*
14. Tuwim Julian *Nowy Wybor poezii. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 2002. 206 s.*
15. *Wiersze o Warszawie* [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.warszawka.eu/kultura/wiersze-o-warszawie>
16. Winnik Sylwia. *Dzieci z Powiaka Znak, 2020. 352 s.*
17. Wójtowicz Agnieszka *Doświadczenie kobiece w twórczości wojennej Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej* [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/197742854.pdf>
18. Wyspiański St. *Kazimierz Wielki* [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://literat.ug.edu.pl/wyswier/001.htm>

Наукові тексти

1. Город и время. В беседе с Юрием Михайловичем Лотманом принимают участие Михаил Лотман, Любава Морева и Игорь Евлампиев [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/LOTMAN/TOWN.HTM>
2. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. К.: Наук. думка, 1991. (Пам'ятки іст. думки України). Т. IV. 1993. 544 с.
3. Оляндер Л. Гуманізм польської літератури ХХ–ХХІ століть у контексті. Луцьк : Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 403 с..
4. Bujak A., Królewski Kraków. *Kraków : Wydawnictwo Biały Kruk, 2015. 320 s.*
5. Burkot St. Literatura polska 1939-2009. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010.
6. Głowiński M., M. Korskiewiczowa, Głowiński M., Okopiec-Siawicka A., Sławiński J. Słownik terminów literackich. *Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im/ Ossolińskich – Wydawnictwo, 2002.*
7. Hutnikiewicz A. Młoda Polska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002. 483 s.
8. Kirchner Hanna. Wstęp // Naikowska Zofia. *Dzienniki. 1939-1944. Warszawa : Czytelnik, 1996. T. V. –*
9. Kwiatkowski Jerzy. Dwudziestolecie międzywojenne. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001 583 s..